

Εισαγωγή στη Φιλοσοφία (Φ101)

4η ενότητα: Οριοθέτηση της φιλοσοφίας
επιστήμη, θρησκεία, τέχνη

Γιώργος Ζωγραφίδης
Τμήμα Φιλοσοφίας & Παιδαγωγικής

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ενότητα 4^η: Οριοθέτηση της φιλοσοφίας επιστήμη, θρησκεία, τέχνη

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας

1. Φιλοσοφία και επιστήμη.
2. Φιλοσοφία και θρησκεία.
3. Φιλοσοφία και τέχνη.
4. Βασική βιβλιογραφία.

Σκοποί ενότητας

- Να οριοθετηθεί η φιλοσοφία, ως θεωρητική γνώση και ως δραστηριότητα, από τις γειτονικές περιοχές της, δηλ. άλλες πνευματικές δραστηριότητες του ανθρώπου όπως οι επιστήμες, οι τέχνες, η λογοτεχνία, η θρησκεία.
- Με τον τρόπο αυτό θα φωτιστούν από άλλη οπτική γωνία τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της φιλοσοφίας και θα διευκρινιστεί περισσότερο η απάντηση στο ερώτημα «τι είναι η φιλοσοφία».
- Η οριοθέτηση αυτή επιτρέπει, ταυτόχρονα, να φανούν τα σημεία στα οποία η φιλοσοφία εφάπτεται ή και τέμνεται με τις παραπάνω δραστηριότητες: μπορεί να αντιμετωπίζει τα ίδια ή παρόμοια προβλήματα (τι είναι αλήθεια, ποιο είναι το νόημα της ζωής, πώς η γλώσσα ή το όποιο μέσο θα εκφράσει τη σκέψη κ.ά.), να χρησιμοποιεί εργαλεία άλλων πεδίων, άλλοτε να τα πλησιάζει σε βαθμό ταύτισης άλλοτε να βρίσκεται σε διαμάχη μαζί τους (π.χ. για να αποκτήσει ή να διαφυλάξει την αυτονομία της).

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. Φιλοσοφία και επιστήμη

Φιλοσοφία & Επιστήμη 1

Ιστορία των σχέσεων φιλοσοφίας και επιστήμης -1

Ελληνική αρχαιότητα: τι είναι «επιστήμη»

- αιτιολογημένη λογικά (μετά λόγου), αποδεδειγμένη γνώση
- ορθολογική γνώση που αφορά αιτίες και αρχές
- διανοητική διαδικασία που αρχίζει από τα άμεσα εμπειρικά δεδομένα και προχωρά στα άγνωστα –χρησιμοποιεί μέθοδο, συλλογισμούς, ορισμούς και φτάνει στην απόδειξη
- γνώση *άσφαλής, βεβαία και άμετάθετος*

Κοινότητα θεμελιωδών ερωτημάτων

Σταδιακή διάκριση επιστημών (μαθηματικών, αστρονομίας) και φιλοσοφίας

Φιλοσοφία & Επιστήμη 1

Ιστορία των σχέσεων φιλοσοφίας και επιστήμης -2

Νεότεροι χρόνοι: η αυτονόμηση των επιστημών

- οι φυσικές επιστήμες αξιώνουν ότι αυτές παρέχουν έγκυρη γνώση (ανεξάρτητη από τη φιλοσοφία και τη θεολογία)

Αντικείμενο επιστημών: ο χώρος της εμπειρίας (φύση, ιστορία, γλώσσα, κοινωνία, οικονομία, ήθη, τέχνες) γίνεται το προνομιακό (έως αποκλειστικό) πεδίο της ακριβούς έρευνας που αναζητά αιτιακές σχέσεις και νόμους

Μέθοδος επιστημών: ιδιαίτερη, εμπειρική, πειραματική, επαγωγική, υποθετική

Σκοπός επιστημών: αλήθεια, βελτίωση όρων ζωής

Φιλοσοφία & Επιστήμη 3

Τα επιστημονικά προβλήματα

Πρόβλημα είναι το κίνητρο της επιστημονικής δραστηριότητας, και το επίπεδο της έρευνας μετριέται από το μέγεθος των προβλημάτων που αυτή πραγματεύεται.

Επιστημονικό πρόβλημα είναι το πρόβλημα που προϋποθέτει ένα εμπειρικό υπόβαθρο:

- εμπειρικά (παρατήρηση, υπολογισμός, μέτρηση)
- κατανόησης/αντίληψης
- μεθοδολογικά
- αξιολογικά

Βασική προϋπόθεση: ορισμός και ακριβής διατύπωση του προβλήματος → καλά προσδιορισμένο πρόβλημα

Ανοιχτά και κλειστά ερωτήματα

Φιλοσοφία & Επιστήμη 4

Η φιλοσοφία ως μετα-επιστήμη

Η φιλοσοφία ελέγχει την εγκυρότητα των προϋποθέσεων της επιστήμης, όχι των ειδικών επιστημονικών γνώσεων [π.χ. την αρχή της αιτιότητας].

Η φιλοσοφία βρίσκεται στο τέλος κάθε ειδικής επιστημονικής πορείας, αναμένει την παραγόμενη γνώση.

Η φιλοσοφία είναι επιστήμη στον βαθμό που προϋποθέτει τις επιστήμες. Μολονότι έχει συνείδηση της διαφοράς της από τις επιστήμες, η Φιλοσοφία είναι αχώριστη από αυτές. Δεν θέλει να έρθει σε σύγκρουση με την υποχρεωτική γνώση των επιστημών. Όποιος φιλοσοφεί πρέπει να εξοικειωθεί με τις επιστημονικές μεθόδους. (Κ. Γιάσπερς, Εισαγωγή, 242)

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

2. Φιλοσοφία και Θρησκεία

Φιλοσοφία & Θρησκεία 1

Η ιστορικότητα των σχέσεων φιλοσοφίας-θεολογίας - 1

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

- (α) μυθολογία-θρησκεία-θεολογία: λόγοι αληθείας για κοσμολογικά, ανθρωπολογικά, ηθικά ερωτήματα
- (β) η πρώτη φιλοσοφία (μεταφυσική) ερευνά το αιώνιο και αμετάβλητο είναι
- (γ) η δημιουργία 'φιλοσοφικής θεολογίας': Πλάτων, Αριστοτέλης, Στωικοί, Νεοπλατωνικοί
- (δ) η φιλοσοφική κριτική της θρησκείας: Ηράκλειτος, Σοφιστές, ευημερισμός, Επίκουρος

Φιλοσοφία & Θρησκεία 2

Η ιστορικότητα των σχέσεων φιλοσοφίας-θεολογίας -2

ΜΕΣΟΙ & ΝΕΟΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

- (α) ο χριστιανισμός ως *άληθής φιλοσοφία* και η κριτική της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας
- (β) η φιλοσοφία ως *θεραπαινίς* της θεολογίας
- (γ) η νεότερη αυτονόμηση της φιλοσοφίας από τη μεσαιωνική θεολογία (*γνώση εναντίον πίστης*)
- (δ) η κριτική της εξ αποκαλύψεως και της θεσμισμένης θρησκείας (χριστιανισμού): κατά της ορθολογικής μεταφυσικής, φυσιοκρατικές / κοινωνικές εξηγήσεις

Φιλοσοφία & Θρησκεία 3

1. Τίποτε το κοινό

Οι προτάσεις της θεολογίας στερούνται νοήματος.

[Μία πρόταση για να έχει νόημα πρέπει να ικανοποιεί το κριτήριο της επαληθευσιμότητας: να μπορεί να αποδειχθεί εμπειρικά.]

Η πρόταση «Υπάρχει θεός» δεν μπορεί να αποδειχθεί, άρα είναι α-νόητη.

Εκπρόσωποι της αντίληψης: Λογικός Θετικισμός
(20^{ος} αι.)

Φιλοσοφία & Θρησκεία 4

2. Ριζική αντίθεση

(α) Απόρριψη της φιλοσοφίας από τη θεολογία:

«Τι σχέση έχει η Αθήνα με την Ιερουσαλήμ;»
Αντίθεση πίστης/αλήθειας και κοσμικής γνώσης

(β) Απόρριψη της θεολογίας από τη φιλοσοφία:

- Μη υπερβατικές εξηγήσεις της γένεσης της
θρησκείας: φόβος, ευημερισμός, νομοθέτης,
ανθρωπολογική κριτική, κοινωνική κριτική,
ψυχαναλυτική ερμηνεία

Φιλοσοφία & Θρησκεία 5

3. Ενότητα

(α) Η πίστη καθιστά δυνατή την αληθινή φιλοσοφία:
fides quaerens intellectum / credo ut intelligam

Ιουστίνος, Κλήμης, Αυγουστίνος, Άνσελμος, Hegel.
Ουσιαστική σχέση χριστιανισμού και ελληνικής
φιλοσοφίας –παρά την υπεροχή αποκαλυπτικής
γνώσης

(β) Η φιλοσοφία ανάγει τη θρησκεία στη φιλοσοφία και
τη θεμελιώνει στον λόγο:

- Kant: η θρησκεία στα όρια του λόγου και μόνο. Ο
Θεός είναι μια ρυθμιστική ιδέα του θεωρητικού
λόγου.

Φιλοσοφία & Θρησκεία 6

4. Διαφορετικά επίπεδα

Θωμάς Ακινάτης: Η θεωρία της διπλής αλήθειας
κατά λόγον – αποδείξιμες αλήθειες

υπέρ τον λόγον – αποκαλυμμένες αλήθειες

Το αντικείμενο της φιλοσοφίας (*scientia divina*)
είναι το ίδιο με τη θεολογία (*sacra doctrina*)

Φιλοσοφία & Θρησκεία 7

Τυπολογία των σχέσεων

- (1) Η φιλοσοφία ως θρησκεία
- (2) Η φιλοσοφία θεραπευτική της θρησκείας
- (3) Η φιλοσοφία αφήνει χώρο για την πίστη
- (4) Η φιλοσοφία ως ανάλυση της θρησκευτικής γλώσσας
- (5) Η φιλοσοφία ως μετανεοτερική κριτική του θρησκευτικού πεδίου

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

3. Φιλοσοφία και τέχνη

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

4. Βασική βιβλιογραφία

Βασική βιβλιογραφία 1

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ -1

1. Farouki N., *Πίστη και λογική* (μτφ. Φ. Κονδύλης). Αθήνα: Τραυλός-Κωσταράκη, 1997.
2. Lagree J., *Η φυσική θρησκεία* (μτφ. Α. Παπαθανασοπούλου). Αθήνα: Πατάκης, 2000.
3. Nielsen K., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της θρησκείας* (μτφ. Β. Αδραχτάς). Αθήνα: Ψυχογιός, 2002.
4. Wittgenstein L., "Θεός, μαγεία, θρησκεία, θρησκευτική πίστη", στο: *Αφορισμοί και εξομολογήσεις* (μτφ. Κ. Κωβαίος). Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1993, σ. 155-165.
5. Άρμστρονγκ Κάρεν, *Η ιστορία του Θεού* (μτφ. Φ. Τερζάκης). Αθήνα: Φιλίστωρ, 1996.

Βασική βιβλιογραφία 2

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ -2

1. Αυγελής Ν., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης, 2012, σ. 85-112 [οριοθέτηση της φιλοσοφίας: επιστήμη, ιδεολογία, θρησκεία].
2. Μπέγζος Μ., *Ευρωπαϊκή φιλοσοφία της θρησκείας*. Αθήνα: Γρηγόρης, 2004.
3. Τσάρλσγουορθ Μ., *Φιλοσοφία και θρησκεία*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2014.
4. Περιοδικό *Cogito*, τεύχος 10 (2010), αφιέρωμα «Φιλοσοφία και θρησκεία».

Βασική βιβλιογραφία 3

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ -1

1. Αυγελής Ν., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης, 2012, σ. 85-112 [οριοθέτηση της φιλοσοφίας: επιστήμη, ιδεολογία, θρησκεία].
2. «Τι είναι επιστήμη»: <http://myle.posterous.com/tag/philosophy>
3. Ψύλλος Σ., *Επιστήμη και αλήθεια: Δοκίμια στη φιλοσοφία της επιστήμης*. Αθήνα:
4. Warburton N., *Φιλοσοφία: τα βασικά* (μτφ. Δέσποινα Ρισσάκη). Αθήνα: Αρσενίδης, 2010, σ. 176-199.
5. Αυγελής Ν., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της επιστήμης*. Θεσσαλονίκη: Σταμούλης, 2010.
6. Σφενδόνη-Μέντζου Δ., *Φιλοσοφία της επιστήμης*. Θεσσαλονίκη: Ζήτη, 2004.
7. Losse J., *Φιλοσοφία της επιστήμης: μια ιστορική εισαγωγή* (μτφ. Θ. Χρηστίδης). Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1993.

Βασική βιβλιογραφία 4

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ -2

8. Salmon κ.ά., *Εισαγωγή στη φιλοσοφία της επιστήμης* (μτφ. Π. Θεοδώρου, Κ. Παγωνδιώτης & Γ. Φουρτούνης). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2005.
9. Μπαλτάς Α. (επιμ.), *Φιλοσοφία και επιστήμες στον εικοστό αιώνα*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013.
10. Ψύλλος Σ., «Φιλοσοφία και επιστήμη»,
<<http://users.uoa.gr/~psillos/Teaching/Talks/Philosophy%20&%20Science.pdf>>
11. Μαραγκός Γ., *Γνωσιολογισμοί: Στο μεταίχμιο της φιλοσοφίας της επιστήμης και της γνωσιοεπιστήμης*. Αθήνα: Οδυσσέας, 1996.
12. Καστοριάδης Κ., *Φιλοσοφία και επιστήμη* (επιμ. Γ. Ευαγγελόπουλος). Αθήνα: Ευρασία, 2010.
13. Κάλφας Β., *Φιλοσοφία και επιστήμη στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα: Πόλις, 2005.

Βασική βιβλιογραφία 5

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ / ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. **Βιρβιδάκης Σ.**, «Φιλοσοφία και/ή/ως λογοτεχνία: παραλλαγές», *Cogito* 3 (2005), σ. 88-90.
2. **Habermas J.**, *Ο φιλοσοφικός λόγος της νεωτερικότητας* (μτφ. Λ. Αναγνώστου & Α. Καραστάθη). Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1993, σ. 232-262 [σχετικά με την άρση της ειδολογικής διαφοράς μεταξύ φιλοσοφίας και λογοτεχνίας].
3. Περιοδικό **Δευκαλίων** 26/2 (2008), αφιέρωμα «Φιλοσοφία και λογοτεχνία».
4. Περιοδικό **Ποιητική** 15 (2015), αφιέρωμα «Φιλοσοφία και λογοτεχνία»
5. Κιντή Βάσω (επιμ.), *Φιλοσοφία και τέχνη*. Αθήνα: Οκτώ, 2011.
6. Ζωγραφίδης Γ. & Κουγιουμουτζάκης Γ. (επιμ.), *Αισθητική και τέχνη*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2008.
7. Χριστοδουλίδης Π. (επιμ.), *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1994.
8. Περιοδικό *Cogito*, τεύχος 7 (2007), αφιέρωμα «Φιλοσοφία και Σύγχρονη Τέχνη».
9. Περιοδικό *Cogito*, τεύχος 9 (2009), αφιέρωμα «Φιλοσοφία και Κινηματογράφος».

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: <Ματίνα-Ιωάννα
Κυριαζοπούλου>
Θεσσαλονίκη, <15.1.2015>

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

